

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VA SPORT
ISHLARI VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT
INSTITUTI

UZLUKSIZ TA'LIM – KADRLAR TAYYORLASHNING ASOSI

Ilmiy-metodik maqolalar to'plami

TOSHKENT – 2014

ходящейся во взаимодействии с определенным течением человеческого осмысления реальности. Следом логичен будет вопрос: «Можно ли А.Маринину назвать королевой детективного жанра?». Здесь уже нужно будет взглянуть на произведение в контексте других произведений, как самого писателя, так и других писателей этого жанра. Само собой, никак не обойтись без теоретического осмысления детективного жанра, что, впоследствии можно будет наложить на само произведение, выделив основные черты жанра в нём, сюжетно-композиционное строение.

Раздел «Книжный архив» предлагает ознакомиться с библиографией писателя, проследить основные темы в творчестве, даёт возможность скачать книгу в реальном времени, позволяя ученику выбрать понравившееся по описанию произведение и ознакомиться с его содержанием.

Таким образом, мы видим, что работа с официальным сайтом писателя на факультативах по литературе может интересно разнообразить занятия, придав им динамику реального времени, и отвечает всем запросам современного процесса обучения, при этом, не отвергая уже наработанные методики, а наоборот, органично синтезируется с различными методами и технологиями обучения. Помимо всего, при грамотной работе учителя такие уроки пройдут в живой, увлекательной форме, а полученные базовые знания, умения, навыки по работе с текстом (микросинтаксический анализ, композиционное устройство, рассмотрение системы образов и символов, и т.д.) будут лучше усвоены, нежели чем при академической словесно-письменной подаче материала.

Использованная литература:

1. <http://www.marinina.ru/marinina/>.

О'ЗБЕК XALQ MILLIY O'YINLARI

N.Isakulova, O'DSMI

Nomoddiy madaniy meros quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi, o'zlikni namoyon etishning og'zaki an'analari va shakllari, ijro san'ati, jamiyatning urf-odatlari, marosimlari, bayramlari, tabiat

va koinotga oid bilim va urf-odatlar hamda an'anaviy hunarmandchilik bilan bog'liq bilim va ko'nikmalar. *Ijrochilik san'ati* tarkibida nomoddiy madaniy merosimizning tomosha san'ati yo'nalishi bo'yicha: dorbozlik, polvonlik, an'anaviy sirk, ko'zboylog'ichlik, qo'g'irchoqbozlik, maxsarabozlik, morbozlik, besuyaklik o'yinlari, yog'och oyoq o'yinlari, milliy xalq o'yinlari va boshqalar kiradi.

Xalq ijodi namunasi hisoblangan bolalar o'yinlari o'z tarkibida muayyan ritmik izchillikka asoslangan xatti-harakat, ramziy ma'no kasb etuvchi etnografik detallar, poetik folklor namunalari, ohang va tomoshavivlik elementlarini yaxlit holda mujassamlashtirgan sinkretik hodisadir. Bolalar o'yinlari ajdodlarimiz tafakkurining eng qadimgi elementlaridan biri bo'lgan ibtidoiy diniy marosimlarning tarkibiy qismi sifatida juda uzoq zamonlarda yuzaga kelgan. Davrlar o'tishi bilan bunday marosimlar tarkibidagi o'yinlar o'zining urfiy xususiyatini yo'qotib, oddiy tomosha unsuri yoki ko'ngilochar vositaga aylangan [1; 10].

Qadimiy madaniyat rivojiga munosib hissa qo'shgan xalq o'yinlarini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar alohida ahamiyatga ega. Ushbu xalq o'yinlari ajdodlarimizning ertangi kunga ishonchi, orzu-umidlarning ushaliishi, g'am-tashvishlarning ketishi, shodu xurramlikning kelishi, to'y-tomoshalarning belgisi, to'ylar, yaxshi marosimlar, yaxshi niyatlarining ushaliishini tarannum etuvchi xislatlarni o'zida mujassam etgandir. Shuningdek, xalq o'yinlarida bolalarga va kattalarga xos dam olish, ko'ngil ochish, kuch sinash, chaqqonlik, epcchillik, jismoniy baquvvatlikni sinab ko'rish bilan birga, g'irromlik, mug'ombirlik, beparvolik holatlaridan qochish kabi xislatlarni o'z ichiga olgan tarbiyaviy jarayonlar mavjud.

An'anaviy o'yinlar yosh avlodni jismoniy va ma'naviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etib, qadimdan xalqimiz orasidan ko'plab bahodirlar, pahlavonlar hamda botirlar yetishib chiqishida o'ziga xos o'rni bor. Ota-bobolarimiz farzandlarini umumbashariy tuyg'ular, milliy qadriyatlariga sadoqat ruhida tarbiyalashda an'anaviy xalq o'yinlaridan samarali foydalangan. An'anaviy xalq o'yinlari xalq ommasining ijodiy mehnati natijasida vujudga kelib, ming yillar davomida turli xil ko'rinishlarda

ommalashib, xalqning ijtimoiy hayoti, milliy xususiyatlari, qolaversa, maishiy hayot tarzi bilan bog'liq holda yuksalib borgan.

Voha aholisi an'anaviy o'yinlariga «Chillak», «Arg'imchoq», «Oshiq», «Ko'chmak», «Oq suyak», «Bobaltaka», «Bekimmachoq», «Oq terakmi, ko'k terak», «Quvlashmachoq», «Zim-ziyo», kurash, ko'pkari kabi o'yin turlari kiradi. Ayrim o'yinlar mavsumiy o'yinlar bo'lib, qish fasli o'tib, bahor fasli kelishi bilan o'ynalsa, ayrimlari yil davomida ham o'ynalaveradi [3; 142-143].

Bolalar o'yinlari va o'yin folklorini o'rganish, xalq ijodining bu qadimiy turi haqidagi ma'lumotlarni to'plash turkiy xalqlar adabiyoti, folklori, etnografiyasi va tarixi bilan shug'ullangan olimlarning diqqat-markazida turgan. Biz o'zbek bolalar o'yin folklori materiallarini to'plash va o'rganish tarixini uch bosqichga bo'lib tadqiq qilishni ma'qul deb o'ylaymiz:

1. XI asrdan – XIX asrning ikkinchi yarmigacha bo'lgan davr;
2. XIX asrning oxiri – XX asrning 30-yillarigacha bo'lgan davr;
3. XX asrning 30-yillaridan keyingi davr [1; 11].

O'zbek bolalar o'yinlari esa quyidagi 1-jadvaldagi mezonlar asosida tasniflanadi:

O'zbek bolalar o'yinlari tasnifi

1-jadval

T/p	O'zbek bolalar o'yin mezonlari	O'zbek bolalar o'yin turlari
1.	O'yinning vaqt belgisi munosabatiga ko'ra	Doimiy Mavsumiy
2.	O'yin ishtirokchilarining yoshi va jinsiga ko'ra	O'g'il bolalar o'yinlari Qiz bolalar o'yinlari Yigitlarning o'yinlari Katta yoshli kishilarning o'yinlari O'g'il va qiz bolalar birgalikda o'ynaydigan o'yinlar Oilaviy o'yinlar

3.	O'yinning makon belgisi munosabatiga ko'ra	Qurultikda o'ynaladigan o'yinlar Suvda o'ynaladigan o'yinlar Yopiq makonda o'ynaladigan o'yinlar
4.	O'yin davomida predmetlardan foydalanish mezoniga ko'ra	Predmetli o'yinlar Predmetsiz o'yinlar
5.	O'yinlarning mazmuni va maqsadiga ko'ra	Harakatli o'yinlar Harakatsiz o'yinlar Voqeband o'yinlar Shavqi baland o'yinlar

Shuningdek, o'zbek xalq bolalar o'yinlarida harakatni yuzaga keltiruvchi vositalar turlicha namoyon bo'lib, quyidagi 2-jadvalda o'z ifodasini topgan:

O'zbek xalq bolalar o'yinlari

2-jadval

T/p	O'zbek xalq bolalar o'yinlari	Namunalar
	Harakatli o'yinlar	
1.	Sof harakatdan iborat o'yinlar	«Almash qadamlar», «Sirg'anchiq yoki toyinishma», «Ona tovuq va hakka», «Jik-jik», «Bekimmachoq», «Puqmipuuq», «Yashirimachoch», «Duk-duk», «Quvlashmachoch», «Shax-shax» [1; 12]
2.	Harakatni predmet boshqaradigan o'yinlar	Qo'g'irchoqlar, sopol va metall hushtaklar, yog'och g'ildirakli itarna aravachalar, g'arg'alar, kamonlar, toshdan va yog'ochdan yo'nilgan ishti va hang'o'zlar, akkol apa akkoldashtalar, soqqalar, varraklar, parraklar, jun to'pchalar, suv solib puflaganda say-

	raydigan bulbulchalar, ich g'ildirakli gav g'altaklar, halo'nglar, g'altag-u g'altakchalar [1; 12]
3.	Harakat so'z bilan boshqaradigan o'yinlar «Oq terakmi, ko'k terak», «Olmacha do'm-do'm», «Osmondagiy oy», «Bog'lam-bog'lam», «Guldur-gup», «Chillaktay», «Qo'rg'on olish», «Cho'pon va shaqal», «Boylandi» [1; 13]
<i>Ma'naviy o'yinlar</i>	
4.	Ma'naviy o'yinlar Tez aytish, topishmoqlar, chandishlar, guldur-gup [2; 20]
<i>Sanamalar</i>	
5.	Voqeaband sanamalar Raqamlar ritmik asos bo'lgan sanama [2; 31] Sanoq intonatsiyasidagi ma'noli so'zlar asosida qurilgan voqeaband sanamalar [2; 32]
6.	Kumulyativ sanamalar «Shlh ho'kizi» [2; 36]
7.	So'qma sanamalar Ma'nosiz so'zlardan iborat [2; 36]

Xalq milliy o'yinlari quyidagi 3-jadvalda ifodalangan:

O'zbek xalq milliy o'yinlari

3-jadval	
Qiz bolalar	O'g'il bolalar
«Besh tosh»	«Lyamka»
«Mak-mak»	«Eshak mindi»
	«Chillak»
	«Oq terakmi, ko'k terak»
	«Uloq»
	«Xo'roz»
	«Podshoh va vazir»
	«G'ozlar»
	«Solay-solay»

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Galiyev Sh. O'zbek bolalar o'yin folklori. – T.: «Fan», 1998. – 96 b.
2. Safarov O. O'zbek xalq bolalar o'yinlari. – T.: «Sharq», 2013. – 176 b.
3. Tursunov S.N., Pardayev T.R., Tursunov A.S., Tog'ayeva M.R. O'zbekistonning janubiy hududlarida nomoddiy madaniyat tarixi. – T.: «Muharrir», 2012. – 200 b.

«MUSIQA ADABIYOTI» KURSIDA SHARQ VA G'ARB MASALASI

R. Tursunova, O'zDSMI

«Musiqqa adabiyoti» kursida G'arb va Sharq masalasini yoritish hamisha katta qiziqish uyg'otadi. Shunday mavzular sirasiga jahon tarixida olamshumul g'alabalari bilan dunyo ahlini hayratga solgan, qudratli saltanatni barpo etgan ulug' ajdodimiz Amir Temur shaxsini o'rganish masalasi alohida o'rin tutadi. Musulmon olamining yirik va qudratli shaxslaridan biri – Sohibqiron Amir Temur obrazi, Yevropa kompozitorlik ijodiyotida ilk bor murojaat qilib muhrlangan va muhimi professional kompozitorlik kesimida XVI asrdan e'tiboran XX asrga qadar mashhur bo'lib, ommalashib ketgan qahramonlardan biriga aylanganligini e'tirof etish lozim. Jahon musiqa tarixiga oid tadqiqotlarda xususan, yirik san'atshunos olimlari – M.S.Druskin, B.V.Levik, T.L.Livanova, V.D.Konen, A.A.Alishvang va yana bir qator tadqiqotchilar tomonidan yaratilgan monografik asarlar va tadqiqotlarda Sharq va G'arb masalasi kesimida ushbu mavzu shu kunga qadar yoritilmagan. Mavjud ma'lumotlar asosan parchalangan holda, qisman chet el bibliograflar, musiqashunos va kompozitorlar tomonidan yozib qoldirgan yozishmalar orqali saqlanib qolgan. Chet el olimlari esa bir necha asrlar davomida Amir Temur shaxsi va tarixiga oid qadimgi manbalarni izchil o'rganib, ularni tarjima qilgan holda bu masala bo'yicha tadqiqotlar olib borganlari ma'lum. O'zbek temurshunos olimlari tomonidan ham G'arb mualliflari yaratgan salmoqli asarlar o'rganilib, tadqiq etilgan (R.Klavixov, L.Langle, L.Keren, X.Xukxem va b.).